

Pregled izvajanja ukrepov v korist rezijanščine ter jezikovnih različic nediških dolin, terske in kanalske doline

Dež. z. 26/2007 z naslovom »Deželni predpisi za zaščito slovenske jezikovne manjšine« kakor tudi zakon 38/2001 predvidevata **posebne ukrepe za Vidensko pokrajino**¹; po eni strani priznavata potrebo po podpori družbenega, gospodarskega in okoljskega razvoja ozemlja, na katerem živi slovenska jezikovna manjšina, po drugi pa določata dodeljevanje namenskih sredstev za podporo rezijanščini in jezikovnim različicam Nediških dolin, Terske in Kanalske doline.

Naj spomnimo, da se je podpora jezikovnim različicam v zadnjih letih posvetil tudi svetovalni odbor Sveta Evrope z Okvirno konvencijo o zaščiti narodnih manjšin, tovrstno podporo pa pogrešamo v Resoluciji ministrskega sveta / ResCMN (2017) 4 o uresničevanju omenjene konvencije z dne 5. julija 2017. Italijanski pristojni organi so namreč poudarili, »da je že Dežela Furlanija - Julijska krajina z deželnim zakonom št. 26 z dne 16. novembra 2007 priznala pravico do zaščite rezijanščine in drugih jezikovnih različic ter predvidela specifične namenske prispevke, skladno s poznejšo Resolucijo evropskega parlamenta z dne 11. septembra 2013 o evropskih ogroženih jezikih«.

Med **priporočili, ki so jih evropske institucije dale Italiji**, nekatera v celoti ustrezajo določenim potrebam stvarnosti, ki jo obravnavamo, in sicer:

- nameniti dovolj finančnih sredstev za pouk jezikov narodnih manjšin in v zvezi s temi zagotoviti razpoložljivost usposobljenih učiteljev in primernih učbenikov;
- posvetiti posebno pozornost potrebam pripadnikov številčno omejenih manjšin;
- povečati finančna sredstva za projekte, namenjene ohranjanju in razvoju kulturne dediščine jezikovnih manjšin.

Deželni odloki in intervjuji

Pri pripravi tega poročila o uresničevanju dež. z. št. 26/2007 v Videnski pokrajini smo najprej preučili deželne odloke za dodelitev sredstev, ki jih predvidevata 20. in 22. člen istega zakona. Vpogled v ukrepe, namenjene slovenski manjšini, so nam omogočili v službi Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine (v nadaljevanju: A. D. FJK). Zatem smo se obrnili na predstavnike ustanov in društev, ki prejemajo tovrstne prispevke, ter se z njimi pogovorili o kakovosti ukrepov. Sredstva, ki jih predvideva člen 21a za Občino Špeter, se neposredno določajo in dodeljujejo na podlagi finančnih določil, zato jih v tem poročilu nismo obravnavali.

Prva težava je bila povezana s samo izbiro sogovornikov zaradi zamenjave gorskih skupnosti, ki so prej upravljale nakazana sredstva, z medobčinskimi območnimi zvezami (ita : UTI ; v nadaljevanju: MOZ). Zdelo se nam je primerno, da se najprej obrnemo na predsednike treh pristojnih MOZ, ti pa so nam priporočili še druge sogovornike: za trbiško območje župana iz Naborjeta, za nediško-čedajsko območje uradnike bivše gorske skupnosti, za čentsko območje pa nismo dobili navodil. Tako smo intervjuvali župane Naborjeta – Ovčje vasi, Rezije, Čedada, Špetra in uradnika Gorske skupnosti za Ter,

Nedižo in Brda.

Ker se več dejavnosti nanaša na šolsko področje, se nam je zdelo koristno prisluhni tudi predstavnikom šol, in sicer ravnatelju v Trbižu, ravnatelj iz Trasaghisa pa nas je raje napotil k učiteljem iz Rezije, še zlasti k strokovnjakinji, ki vodi dejavnosti v rezijanščini. Intervjuvali smo tudi nekaj predstavnikov društev, ki prejemajo denarne prispevke, npr. Inštituta za slovensko kulturo, Zavoda za slovensko izobraževanje, kulturnega društva Muzeo od tih rozajanskih judi/Muzej rezijanskih ljudi/Muzeo della Gente di Val Resia. Pogovarjali smo se tudi s predsednikom Kmečke zveze, ki je pomagala krajevnim kmetijskim podjetjem pri pridobivanju prispevkov po 20. členu.

Intervjuji so predvidevali pet vprašanj, prilagojenih posameznim stvarnostim:

1. Kateri so bili glavni ukrepi, ki ste jih v vaši ustanovi financirali s sredstvi, ki jih predvidevata 20. in 22. čl. deželnega zakona št. 26/2007?
2. Kako so ti ukrepi vplivali na gospodarski, družbeni in okoljski razvoj vašega območja?
3. Kako so ti ukrepi vplivali na jezikovno politiko? Bi lahko ocenili pouk knjižne slovenščine in rezijanščine/jezikovnih različic z vidika usvajanja jezikovnih znanj in z vidika ohranjanja lokalnih različic?
4. So bili mogoče kateri ukrepi financirani, pa jih niste izpeljali? Na kakšne težave ste naleteli?
5. Katere so vaše programske smernice za izvajanje omenjenih zaščitnih določb? Kakšni so vaši obeti? Se že pripravljajo novi predlogi?

Za zagotavljanje enotnosti vsebin bomo ukrepe po 20. in 22. členu obravnavali ločeno. V sklepnem delu o obetih in predlogih bomo ukrepe obravnavali skupaj.

Ukrepi, skladni z 20. čl. deželnega zakona 26/2007

20. čl. dež. z. 26/2007 prevzema ukrepe iz 21. čl. z. 38/2001 in predvideva letni državni prispevek za financiranje ukrepov, ki so namenjeni socialnemu, gospodarskemu in okoljskemu razvoju območja Nediških dolin, Terske, Železne in Kanalske doline. Na podlagi tega člena sta bila izdana dva odloka, leta 2014 in 2016. Drugi določa finančna sredstva za triletno obdobje, delno tudi za večletne projekte, ki so porazdeljeni po referenčnem območju.

V letu 2014 je bilo nakazanih skupno **460.819,19 evra**, in sicer:

- **Gorski skupnosti za Ter, Nedižo in Brda:**

230.000 evrov – za pomoč malim podjetjem, ki opravljajo proizvodne dejavnosti za namene družbenega, gospodarskega in okoljskega razvoja;

77.213,19 evra – za ureditev etnografskega muzeja in kulturnega središča slovenske manjšine na obravnavanem območju s pohoštvom, informatiko in tehnološko opremo;

- **Gorski skupnosti Guminskega okoliša, Železne in Kanalske doline:**

25.000 evrov – za financiranje kulturnih in turističnih dejavnosti ter projektov (Naborjet – Ovčja vas, Rezija in Trbiž);

90.000 evrov – za pomoč pri ustanavljanju novih MSP (Naborjet – Ovčja vas, Trbiž);

10.000 evrov – za projekt *Roge. Jaz sem... jaz sem moja bodočnost* (Naborjet – Ovčja vas, Rezija in Trbiž);

286.706 evrov – za izredna vzdrževalna dela v nekaterih občinskih poslopijih, npr. stanovanjskih hišah »Karitasa« v Reziji.

Odlok **iz leta 2016**, izdan po spremembi, ki preusmerja sredstva za gorske skupnosti k MOZ, predvideva **skupno 1.417.500 evrov**, in sicer:

340.000 evrov – za ukrepe v pomoč kmetijskim in gozdarskim podjetjem celotnega obravnavanega območja;

200.000 evrov – za ukrepe, namenjene ovrednotenju in povečanju lokalne proizvodnje gorskega sadja in povrtnin (Nediške doline in Terska dolina);

200.000 evrov – za redna in izredna vzdrževalna dela na javni lastnini ter za javna dela, namenjena izboljšanju operativnih pogojev krajevnih podjetij na območju Zveze Železna-Kanalska dolina;

339.000 evrov – za ukrepe, namenjene upravljanju, promociji in trženju turistično-kulturne ponudbe celotnega obravnavanega območja, ob podpori obstoječim turistično-kulturnim strukturam tudi z oblikovanjem in upravljanjem informacijskih in informatičnih sistemov;

120.000 evrov – za ukrepe v korist Večstopenjske državne šole z dvojezičnim slovenskim in italijanskim poukom v Špetru za nakup pohištva in druge šolske opreme;

90.000 evrov – za ukrepe v kuhinji in menzi Večstopenjske državne šole z dvojezičnim slovenskim in italijanskim poukom v Špetru ter za nabavo opreme v omenjenih prostorih;

65.000 evrov – za obnovo in za varnostno ureditev poslopja tipične kmečke arhitekture v Reziji; gre za hišo Buttolo v Solbici, ki je last kulturnega društva Muzeo od tih rozajanskih judi/Muzej rezijanskih ljudi/Museo della Gente di Val Resia in ki naj bi postala muzej rezijanske ljudske umetnosti in običajev;

63.500 evrov – za ukrepe v podporo dvojezičnemu slovensko-italijanskemu šolskemu sistemu ter za nadaljevanje obveznega šolanja in programov usposabljanja na drugostopenjskih srednjih šolah s slovenskim učnim jezikom v Gorici z organizacijo in upravljanjem prevoza dijakov, ki so prej obiskovali večstopenjsko šolo v Špetru.

Porazdelitev sredstev kaže na to, da se ta nanašajo na zelo raznolike dejavnosti, t. j. na kulturne dogodke, podporo šolanju, dokončanje javnih del ter na pomoč kmetijstvu in malim podjetjem, kar morda še najbolj odraža cilje obravnavanega člana.

Sredstva iz leta 2014 so bila v celoti porabljena, poudarja uradnik bivše Gorske skupnosti za Ter, Nedižo in Brda, ki je spremljal te ukrepe. Sredstva za pomoč malim podjetjem so bila izkoriščena domala v celoti, pri čemer so upoštevali lestvico približno 90 vloženih zahtevkov; znesek v višini 77.213,19 evra, namenjen dokončanju kulturnega središča za slovensko manjšino, ki je bilo v prvi fazi financirano s prejšnjimi sredstvi prav tako na podlagi 20. člena, se je uporabil za ureditev objekta, ki sicer potrebuje še nekaj zaključnih del s pohištvo in elektronsko opremo, da bo lahko postal operativen. Tudi sredstva za Gorsko skupnost Gumina, Železne in Kanalske doline so bila v celoti porabljena; v nekaterih primerih, kot pri prenovi hiše »Karitasa« v Reziji (ki jih občina dodeljuje družinam s stalnim prebivališčem v dolini ter družinam povratnikov), je bil to le del potrebnih finančnih sredstev.

Sredstva, ki so bila leta 2016 nakazana za špetrsko večstopenjsko dvojezično šolo, so bila v celoti izkoriščena; župan te občine je želel poudariti, da je bilo o namenski uporabi sredstev doseženo popolno soglasje oziroma podpora vseh županov tega območja, kar je omogočilo šoli ponovno vselitev v prostore. »V tem specifičnem primeru sem se osebno zavzel, hkrati pa so se z mano strinjali vsi drugi župani: nihče od njih ni nasprotoval posegu, kar je bilo odločilno za njegov uspeh.«

Tudi za hišo Buttolo v Solbici so se uporabila vsa dodeljena sredstva; uradno so jo odprli 14. oktobra. V hiši so uredili muzejsko zbirko rezijanskega pripovedništva; sofinancirana je bila s sredstvi enega izmed prejšnjih projektov. Predstavnica kulturnega društva Muzeo od tih rozajanskih judi/Muzej rezijanskih ljudi/Museo della Gente di Val Resia meni, da je bil deželni prispevek zelo pomemben, saj je ublažil celotni strošek v višini približno 200.000 evrov. Pravi, da je muzej velika priložnost tako za domačine, ki bodo v njem spoznavali svoje korenine, kot za turizem, ki bo lahko vlil novega življenja zadnji rezijanski vasi.

Sredstva za večletne projekte za razvoj kulturnega turizma (prejemnik je Inštitut za slovensko kulturo) so bila le delno izkoriščena, enako sredstva za podporo dvojezičnemu šolskemu sistemu (prevoz dijakov v Gorico na višje srednje šole – porabnik sredstev je Zavod za slovensko izobraževanje).

Projekt za razvoj kulturnega turizma, nam je pojasnila direktorica Inštituta za slovensko kulturo, se navezuje na prejšnji projekt, ki ga je financirala A. D. FJK, in na dva evropska projekta, Jezik – Lingua in Zborzbirk, v okviru katerih je bil v Špetru odprt multimedijški muzej SMO – Slovensko multimedialno

okno, na terenu pa so popisali in delno odprli za javnost več lokacij z že obstoječimi manjšimi muzejskimi zbirkami ali pa čisto novimi (Mašera, Bardo, Rezija, Prosnid, Tipana itd.).

V okviru prejšnjega deželnega projekta je bila vzpostavljena mreža vseh teh enot, ki delujejo tudi kot informativna okenca, ter je bila pripravljena aplikacija za pametne telefone z vsemi informacijami. Ažurirana je bila tudi spletna stran mismotu.it, obenem pa sta bila ponatisnjena informativna brošura in zemljevid.

Zdaj je treba še poskrbeti za varnost in uporabnost sedežev, uskladiti ure obratovanja, zaposliti osebe za sedeže, kjer trenutno še ni zaposlenih (npr. v Kanalski dolini). Vsi muzeji so opremljeni s prevodi in opisi ne le v slovenščini in italijanščini, temveč tudi v furlanščini, nemščini in angleščini. Obiskovalci lahko dobijo tablične računalnike, s katerimi si pomagajo pri ogledu muzejev. Za vsakega se pripravljajo tudi stebrički, ki bodo prinašali informacije ne samo o posameznem muzeju, temveč tudi o preostalih ter o lokalnem območju in dogodkih. Pripravljeno je bilo tudi tiskano gradivo in vzpostavljeni so bili stiki za sodelovanje z drugimi lokalnimi in sosednjimi ustanovami, npr. s Soško dolino. Vsi podatki o obravnavanih dolinah bodo vključeni v spletno stran Triglavskega narodnega parka.

Predsednik Inštituta za slovensko kulturo meni, da si je treba prizadevati za ovrednotenje kulturne dediščine in ponuditi turistom vse, kar premore to območje, predvsem pa kulturo in jezik. S tem bo slovenska skupnost postala opaznejša, kar bo pozitivno vplivalo tudi na jezikovno politiko.

Uradnik bivše gorske skupnosti je pojasnil, da se drugi ukrepi še izvajajo na podlagi objave namenskih razpisov: »Za leto 2016 je bil razdelan program, s katerim so se strinjali vsi udeleženci na območju, tako da so bili prispevki namenjeni trem MOZ. Da bi bili posegi čim bolj homogeni, je bil pripravljen program z ukrepi za podporo kmetijskim podjetjem na celotnem obravnavanem območju, t. j. od Trbiža do Praprotna, obenem je bila podpisana konvencija med tremi MOZ; kmalu bo potrjen razpis in še pred koncem leta bodo izplačani prispevki kmetijskim podjetjem. Ne gre za nepovratna sredstva za nakup opreme ali za naložbe, temveč preprosto za ukrepe, s katerimi naj bi se znižali upravni stroški podjetij, t. j. za nekakšne finančne spodbude za podjetja, s katerimi naj bi si ta opomogla zaradi povečanih stroškov. Ukrep za ovrednotenje avtohtone krajevne proizvodnje sadja in povrtnin zadeva le Nediške in Tersko dolino, ki imajo tovrstno proizvodnjo. Tudi v tem primeru je bila sklenjena konvencija med dvema MOZ in je predviden razpis, v katerem bodo določeni pogoji za pridobitev prispevkov.«

Sredstva za leto 2016, ki so bila dodeljena MOZ Železne in Kanalske doline za javna dela, se bodo uporabila – tako je poročal župan v Naborjetu – za varnostno ureditev ceste, ki pelje na Ukovško planino, za kar je občina dala na voljo tudi lasten denar. Gre torej za podporo tamkajšnjim kmetijam, hkrati pa za investicijo v kulturni turizem. Drugi ukrep se nanaša na mladinski center v Reziji. Občini je bilo dodeljenih 66.000 evrov, celotni strošek pa bo znašal 105.000 evrov; tudi tu gre torej za delno financiranje.

Nihče izmed vprašanih se ni pritoževal nad težavami pri dostopu do sredstev ali njihovem upravljanju, pravzaprav je večina dejala, da so bili postopki preprosti in jasni. Predstavniki Kmečke zveze, ki je pri prošnjah pomagal številnim kmetijskim podjetnikom, je povedal: »Postopki so bili preprosti in hitri, še zlasti če jih primerjamo z drugimi razpisi. Omogočili so nam določene investicije, ki bi bile sicer nemogoče.« Poudaril je tudi, da je prav Kmečka zveza predlagala pomoč kmetijskim podjetjem v zvezi z višjimi stroški zaradi njihove gorske lege ter podporo proizvodnji avtohtonih sort, kar torej odraža potrebe krajevnih podjetnikov.

Nekaj težav naj bi bilo pri triletnih projektih, in sicer zaradi potrebe, da se nekateri stroški prenesejo iz enega v drugo leto, pa tudi zaradi zamud pri začetku izvajanja samih projektov in vključitve novih predlogov, ki sprva niso bili predvideni, vendar so bili očitno zanimivi ter uresničljivi s prenosom

privarčevanih sredstev iz drugih projektnih postavk.

Ocena vpliva ukrepov, sprejetih na podlagi 20. člena, na lokalne družbeno-gospodarske razmere je sicer previdna, vendar pozitivna.

Župan iz Naborjeta je povedal: » ... določeni pozitivni učinki so, saj če z javnim denarjem pomagamo tistim, ki želijo uresničiti določene gospodarske pobude, podpiramo celotno območje. Ne gre torej za to, da se s tem okoristijo Slovenci, temveč gre za pomoč, ki koristi celotnemu območju, na katerem živijo Slovenci. Čeprav učinke težko količinsko opredelimo, smo gotovo vsi imeli koristi od teh prispevkov.«

Župan Rezije pa je rekel: »Jasno je, da če so na voljo določena sredstva, jih uporabimo, saj bi bilo nespametno, če tega ne bi storili. V duhu zakona je tudi prav, da tisti, ki se morda čuti Slovenec, ta sredstva uporabi; obenem ima od tega koristi tudi občina, ki tako razpolaga z dodatnimi sredstvi in jih lahko uporabi za to, da ohranja pri življenju šolo ali pa izvede druga potrebna dela.«

Uradnik bivše Gorske skupnosti za Ter, Nedižo in Brda je glede podjetij, ki so prejemale ta sredstva, pojasnil, »da so uporabila denar za prenovo opreme, predvsem pa za nekatere dejavnosti: recimo za lokalno neposredno prodajo. To je imelo dvojno korist: podjetju se ni bilo treba več obračati na veleprodajne posrednike, obenem pa so se ovrednotili naši lokalni pridelki. Rezultati so bili torej zelo dobri.«

Predstavniki Kmečke zveze pa je izpostavil pomemben problem, in sicer da so predvidena finančna sredstva nezadostna za tako veliko območje. To je že sicer prikrajšano za druge politike (npr. posege za centralna območja), zato so tu razmere malodane katastrofalne.

Ukrepi, skladni z 22. čl. deželnega zakona 26/2007

22. člen dež. z. 26/2007 predvideva prispevke za rezijanščino in jezikovne različice Nediških dolin, Terske in Kanalske doline. Za promocijo dejavnosti in projektov, namenjenih rezijanščini, se lahko financirajo programi, ki jih oblikuje Občina Rezija; kriterije in načine financiranja določi deželni odbor s posebnim sklepom, s katerim tudi dodeli znesek za podporo tovrstnim programom. Za promocijo dejavnosti, namenjenih jezikovnim različicam Nediških dolin, Terske in Kanalske doline, se lahko financirajo projekti, ki jih oblikujejo občine, ustanove in društva na omenjenem območju.

Skladno s tem členom so se redno letno nakazovali prispevki od leta 2012 do 2016 (2012: odlok št. 3539; 2013: odlok št. 3771; 2014: odlok št. 3670/CULT; 2015: odlok št. 3740/CULT, predštevilk 2165; 2016: odlok št. 4859/CULT, predštevilk 51).

Poudariti pa je treba, da so bila v letih 2011–2015 nakazana sredstva veliko skromnejša od sredstev za obdobje 2008–2011 (66.000 evrov namesto prejšnjih 108.800 za Kanalsko dolino, 66.000 evrov namesto prejšnjih 128.800 za Občino Rezija in 88.000 evrov namesto prejšnjih 158.000 za Nediške doline). Dodeljena sredstva so bila torej skoraj razpolovljena.

Predvideni in izvedeni ukrepi so zelo raznoliki, vendar precej homogeni znotraj posameznih območij. Zato smo se odločili, da jih bomo predstavili po posameznih območjih in po kronološkem zaporedju.

Kanalska dolina

Gorski skupnosti za Gumin, Železno in Kanalsko dolino so bila med letoma 2012 in 2016 dodeljeni naslednji prispevki:

2012	24.000 evrov	Tečaji slovenščine in njenih krajevnih različic v osnovnih šolah Kanalske doline; razstava <i>Tradicionalna hiša v Kanalski dolini</i> kot večkulturna etnografska pobuda.
2013	12.000 evrov	Tečaji slovenščine in njenih krajevnih različic v osnovnih šolah Kanalske doline v sodelovanju z večstopenjsko šolo I. Bachmann s Trbiža.
2014	15.000 evrov	Tečaji slovenščine in njenih krajevnih različic v osnovnih šolah Kanalske doline v sodelovanju z večstopenjsko šolo I. Bachmann s Trbiža.
2015	15.000 evrov	Tečaji slovenščine in njenih krajevnih različic v osnovnih šolah Kanalske doline v sodelovanju z večstopenjsko šolo I. Bachmann s Trbiža.
2016	10.000 evrov	<i>Jezik – korenina naše kulture/La lingua – la radice della nostra cultura</i> – ovrednotenje živih govorov slovenskih jezikovnih različic Kanalske doline med mladimi (Združenje don Mario Cernet).

Večina ukrepov se nanaša na poučevanje slovenskega jezika in njegovih različic v šolah; to potrebo so začutili in podpirali tudi lokalna društva in lokalne uprave. Finančna sredstva so bila v celoti uporabljena in dopolnjena z drugimi sredstvi javnih uprav in društev v želji, da bi imel ta pouk neko kontinuiteto.

(»Če ni kontinuitete, je vsega konec,« je povedal ravnatelj tamkajšnje šole). Jezikovne ure so potekale v vseh vrtcih in osnovnih šolah večstopenjske šole, običajno po dve uri na teden.

V letih 2013–2015 so priskočile na pomoč tudi slovenske učiteljice iz šole v Kranjski Gori in avstrijske učiteljice iz občine Čajna (Noetsch). »Projekt je bil finančno samostojen, saj je šlo za izmenjavo učiteljic v režiji posameznih šol.«

Ravnatelj večstopenjske šole na Trbižu je poudaril: »Dve uri pouka na teden služita le ohranjanju smisla za jezik, ne vplivata pa na sposobnosti, na jezikovne kompetence otrok. Nekaj čisto drugega je govoriti tisti jezik ali ga vsaj pasivno poslušati. Ti ukrepi dokazujejo le to, da jezik obstaja in da je za večstopenjsko šolo na Trbižu pomemben. Če hočemo, da se pouk obrestuje, mora imeti dostojno število ur, te pa je treba vključiti v učni program, tako da zagotovimo kompenzacijo med različnimi jeziki in jezikovnimi kodami.«

Podobno je razmišljal župan Naborjeta: »Od sedanjega pristopa do pravega pouka jezika je treba prehoditi kar nekaj poti, sedaj se ne morejo dovolj naučiti, tedenskih ur je premalo in v dveh urah na teden se je težko naučiti jezika.« Poudaril je, da je znanje jezikov pomembno tudi za družbeno-gospodarski razvoj tega območja, »saj se bodo naši mladi z večjim jezikovnim znanjem lažje zaposlili, predvsem v našem posebnem trinacionalnem okolju. Tu, na tromeji, se je verjetno lažje zaposliti, če se dobro obvladajo jeziki.« Kljub tem omejitvam je učinek poučevanja slovenščine kar pozitiven, ne toliko pri usvajanju jezikovnega znanja, temveč bolj z vidika spodbude za družine. Župan je pojasnil: »Razvoj na tem področju je predvsem odvisen od družin, vendar če institucije dajejo tovrstnemu učenju ustrezno pozornost, se potem zanj začenejo bolj zanimati tudi družine, zato je treba skrbeti za ta vidik. Sicer tvegamo, da bo jezik izumrl, z njim pa tudi občutek pripadnosti, kar bi bilo zares žalostno.«

Dolina Rezije

Občina Rezija je med letoma 2012 in 2016 dobila naslednja sredstva:

2012	24.000 evrov	Pouk jezika, kulture, petja, glasbe in rezijanske flore na osnovni šoli v Reziji; natečaj za zgodbe in stripe v rezijanščini; priprava, natis in predstavitev knjige <i>La battaglia dimenticata della Val Resia 26-30 ottobre 1917 (Pozabljena bitka v dolini Rezije 26.–30. oktober 1917)</i> ; natis brošure o dejavnostih in projektih v korist rezijanščine na prvostopenjski srednji šoli; ponatis s predhodno raziskavo o publikacijah, zanimivih za rezijanščino, ene ali več zelo redkih publikacij.
2013	12.000 evrov	Pouk petja in naravoslovnoznanstvene dejavnosti v rezijanskem vrtcu; pouk rezijanskega jezika, kulture, petja in glasbe na rezijanski osnovni šoli; prva svetovna vojna v dolini Rezije: tematska poglobitev v 3. razredu prvostopenjske srednje šole v Reziji; filmski posnetek o dolini Rezije, ki so ga pripravili učenci prvostopenjske srednje šole za udeležbo na državnem natečaju: priprava tematskih plastificiranih posterjev.
2014	15.000 evrov	Pouk rezijanskega jezika, kulture, plesa in petja ter naravoslovnoznanstvene dejavnosti v rezijanskem vrtcu; pouk rezijanskega jezika, kulture, petja in glasbe na rezijanski osnovni šoli; prva svetovna vojna v dolini Rezije: tematska poglobitev v 3. razredu prvostopenjske srednje šole v Reziji; natis večjezične karte o prvi svetovni vojni; kulturne delavnice in pouk rezijanske glasbe v 1. in 2. razredu rezijanske prvostopenjske srednje šole.
2015	15.000 evrov	Pouk rezijanskega jezika, kulture, plesa in petja ter naravoslovnoznanstvene dejavnosti v rezijanskem vrtcu; pouk rezijanskega jezika, kulture, petja in glasbe na rezijanski osnovni šoli; prva svetovna vojna v dolini Rezije: tematska poglobitev v 3. razredu prvostopenjske srednje šole v Reziji; kulturne delavnice in pouk rezijanske glasbe v 1. in 2. razredu prvostopenjske srednje šole v Reziji; natečaj, namenjen prvostopenjskim srednjim šolam, ki je temeljil na arhivskih in terenskih raziskavah o zgodovinskih temah ter natis materiala.
2016	15.000 evrov	Program za ovrednotenje rezijanščine (Občina Rezija).

Tudi Občina Rezija je izkoristila ves dodeljen denar; pri izvajanju predvidenih projektov ni imela posebnih težav. Projekte lahko razdelimo na tri skupine: **pouk rezijanščine in druge šolske dejavnosti, publikacije in natečaji.**

Glede tečajev rezijanskega jezika in kulture zunanja učiteljica – sodelavka ugotavlja, da je ta pouk »podoben pouku tujega jezika, saj večina otrok rezijanščino govori, sliši, posluša le tu, v šoli. [...] Rezijanščina je materni jezik le nekaterih. [...] Vsekakor je to za otroke pozitivna izkušnja, vsi kažejo veliko zanimanja, želijo sodelovati. Gradiva je seveda malo, zato je to delo kar zahtevno.« Učiteljica obžaluje, da je jezikovnih ur tako malo (ena ura vsaka dva tedna za vsako skupino učencev, saj je polovica ur namenjena glasbi in plesu), tudi čas zanje ni najboljši (petki popoldne). Pouk tako pogosto temelji na praktičnih in ročnih dejavnostih. V zadnjih razredih se uvajata tudi branje in pisanje v rezijanščini.

Nekatere družine se z uvajanjem pisne oblike sicer ne strinjajo, ker menijo, da je treba domačo govorico ohranjati le v ustni obliki. V vsakem primeru pouk obiskujejo vsi otroci in družine z zanimanjem spremljajo dejavnosti. Otroci »so doumeli, da gre za nekaj, kar je njihovo, in si torej nekako spet prisvajajo ta jezik: to je nekaj, zaradi česar se počutijo nekoliko drugačne od drugih ... kar je zanje tudi bogastvo.«

Rezijanski župan meni, da delo v šoli poteka dobro, saj se celovito posvečajo jeziku, zgodovini in kulturi. Skupno število ur ni odvisno od občinske uprave (ki neposredno imenuje učitelje), temveč od splošnega načrtovanja na šoli. »Veliko družin so že v 50. letih prisilili, da so opustile rezijanščino; vračati se danes k njej ni lahko. Zelo veliko je tudi mešanih zakonov. [...] Vsekakor pa lahko že opazamo

določene rezultate: otroci sicer ne znajo dolgo govoriti, vendar razumejo vse, in ko so dovolj stari, vzpostavijo stik z drugimi, aktivirajo nekakšno samoobrambo.«

V prvostopenjski srednji šoli je dejavnost usmerjena bolj v ohranjanje zgodovinskega spomina, kar je v ospredju tudi na raznih natečajih, ki jih razpisuje občina in ki se financirajo tudi iz drugih virov. Izdane publikacije podpirajo in dokumentirajo didaktične dejavnosti (posterji, škatla z didaktičnimi kartami), delno pa služijo širši uporabi (npr. turizmu – z zemljevidom o prvi svetovni vojni).

Nediške doline in Terska dolina

Gorski skupnosti Tera, Nediže in Brd so bila med letoma 2012 in 2016 nakazana naslednja sredstva:

Leta 2012: 32.000 evrov za projekte:

- ponatis topografske karte *Valli del Natisone/Nediške doline* (izdala jo je gorska skupnost);
- knjiga *Miti, fiabe e leggende – Area Valli del Natisone* [Miti, pravljice in legende – območje Nediških dolin] (gorska skupnost in Občine Dreka, Grmek, Srednje, Sovodnje, Sv. Lenart, Špeter, Podbonesec in Praprotno);
- tečaj jezika in kulture Nediških dolin za učitelje ali v izvedbi učiteljev za območne šole (Občine Špeter, Srednje in Sv. Lenart);
- izdelava panojev (Občini Dreka in Podbonesec);
- ponatis publikacije (Občina Tipana);
- *A tavola nell'Alta Val Torre [Pri mizi v gornji Terski dolini] – Jesti tou Terski dolini* (Občina Bardo)
- knjige in drugo za knjižnico – oddelek za kulturo in manjšinske jezike (Občini Fojda in Ahten);
- natečaj za šole o msgr. Ivanu Trinku (Občina Sovodnje);
- ponatis brošure o kulturnih zanimivostih in drugem (Občina Grmek).

Leta 2013: 16.000 evrov za projekte:

- natis publikacije *Le Krivapete [Krivapete]* (gorska skupnost);
- nakup knjig, publikacij in avdiovizualnih sredstev za knjižnico – oddelek za kulturo in manjšinske jezike (Občina Ahten);
- nakup elektronske opreme za oblikovanje zgodovinskega arhiva o krajevnih jezikovnih različicah (Občina Podbonesec);
- natis publikacije o lokalni zgodovini z naslovom *Faedis, un paese nella storia [Fojda, vas v zgodovini]* (Občina Fojda);
- ponatis brošure o območju Občine Grmek (Občina Grmek);
- ponatis publikacij, pripravljenih s sredstvi iz poslovnega leta 2011 (Občina Špeter);
- dvojezični koledar (Občina Tipana);
- organizacija kulturnih dejavnosti, povezanih z ovrednotenjem ljudskih običajev, kot so *Rožinca* in *Devetica* (Občina Dreka);
- organizacija kulturnega natečaja *Doli.doli.doline*, namenjenega vrtcem, osnovnim šolam in višjim srednjim šolam Podutane (Občina Sv. Lenart);
- organizacija dogodkov, predstav in kulturnih pobud v okviru prireditve *Burjanka* (Občina Bardo);
- toponomastične table in kulturne prireditve na območju Občine Srednje (Občina Srednje);
- realizacija in postavitve dvojezičnih panojev (Občina Sovodnje).

Leta 2014: 20.000 evrov za projekte:

- razstava o razvoju lokalne kartografije skozi stoletja – zgodovinske raziskave in toponomastične analize, zbiranje in reprodukcija gradiva (gorska skupnost);
- priprava in namestitve dvojezičnih panojev, brošur in turistično-kulturnih publikacij (Občina Ahten v sodelovanju z Občinami Fojda, Neme in Tipana);
- realizacija in namestitve dvojezičnih panojev (Občini Dreka in Sovodnje);

- tečaji narečja in *Senjam beneške pesmi* (Občina Grmek);
- koledar za leto 2015 (Občina Bardo);
- tečaj jezika in kulture Nediških dolin za učitelje in učence krajevnih šol vseh stopenj (Občina Podbonesec z Občinami Špeter, Sv. Lenart in Srednje).

Leta 2015: 20.000 evrov za projekte:

- nadaljevanje akcije, ki se je začela leta 2014, za pripravo, namestitvev in sitotisk panojev za razstavo o lokalni kartografiji skozi stoletja – zgodovinske raziskave in toponomastične analize – zbiranje in reprodukcija gradiva (gorska skupnost);
- dvojezični koledar (Občina Tipana);
- informativna dvojezična brošura (Občina Sovodnje);
- nadaljevanje projekta, ki se je začel leta 2014, za pripravo in postavitvev dvojezičnih panojev (Občina Dreka);
- narečni natečaj *Naš domači izik* (Občina Špeter);
- dvojezični koledar (Občina Bardo);
- tematski zemljevid (Občina Fojda v sodelovanju z Občino Ahten);
- promocijska publikacija *Stregna – Sriednje* (Občina Srednje);
- koledar v sodelovanju z društvom Rečan – krajevna publikacija v sodelovanju z društvom Stellini (Občina Grmek);
- projekt *Memorie [Spomini]* – zbirka intervjujev v nediškem narečju za ovrednotenje zgodovinskega spomina (Občina Sv. Lenart);
- prevod publikacije *La lupa del monte Mia* (Občina Podbonesec) v nediško narečje.

Leta 2016 je bilo 34.440 evrov neposredno dodeljenih posameznim predlagateljem za naslednje projekte:

- *Parole e musica: za kupe se ġuoldat* – jezikovni tečaj, prispevki in literarni natečaji za spodbujanje, širjenje in preučevanje nediške jezikovne različice (Občina Podbonesec);
- *Civiale: po slovensko Čedad* – zbiranje in popisovanje pričevanj v raznih različicah slovenščine v soudeleženih občinah, priprava itinerarija po mestu za poglobitev zgodovinske, družbene in kulturne stvarnosti Čedada, gledališka priredba zbranih anekdot (Občina Čedad);
- *Alta Val Torre – Terska dolina* – ponatis in posodobitev dvojezičnega turističnega vodnika, postavitvev dvojezičnih informativnih panojev, priprava brošure in dveh kulturnih večerov (Občina Bardo).

Že na prvi pogled je očitna **velika razdrobljenost ukrepov, izjema je samo zadnje leto**. Uradnik bivše gorske skupnosti nam je povedal: »Sklenjeno je bilo, da se del prispevkov neposredno nakaže občinam, ki bodo same poskrbele za izvedbo svojih projektov. Porazdelitev sredstev med posamezne občine je bila matematična. Toliko je denarja, toliko občin, vsaka je dobila enak delež ne glede na kakovost projekta. [...] Nekateri projekti so se že zaključili, drugi se zaključujejo, tako npr. projekt same gorske skupnosti, ki je sklenila, da bo združila več letnih prispevkov za nekoliko večje projekte, medtem ko so občine izvajale preprostejše projekte, ki so trajali leto dni ali pa kvečjemu poldrugo leto. [...] Na vseh pisnih in konkretnih izdelkih je bilo treba navesti vir denarnih sredstev, t. j. 22. čl. dež. z. 26/2007, predpisi za zaščito slovenske jezikovne manjšine v FJK v dvojezični obliki, ker je pomembno, da se prizna prizadevanje Avtonomne dežele Furlanije - Julijske krajine za podporo tudi tovrstne kulture in za ovrednotenje slovenskih narečij. [...] Iz pripravljenega gradiva je očitno, da je narečij zelo veliko, saj so opazne razlike že med posameznimi vasmimi. S prizadevanji za reševanje teh razlik se je rešil tudi del jezikovne in kulturne dediščine obravnavanega območja, ki bi se lahko sicer izgubila. Moramo izreči priznanje tudi občinam, ki so vedno podpirale lokalna kulturna društva in združenja, s katerimi so dobro sodelovale.«

Čedajski župan, ki je tudi predsednik MOZ Nediških dolin, meni: »Negativna plat teh projektov je bilo prav dejstvo, da smo se osredotočali na značilnosti obmejnega območja, zaradi česar smo morali večkrat zelo jasno in specifično razdrobiti ukrepe na mikroprojekte.«

Tudi špetrski župan meni, da bi morali izvajati enotne projekte in da ne bi smeli pozabiti na rdečo nit: »Če namreč delamo s številnimi prekinitvami, ne pridemo nikamor.«

V primerjavi z območji Kanalske doline in doline Rezije so bili ukrepi v korist šolstva le obrobni: tečaj narečja za učitelje leta 2012, tečaj za učitelje in učence leta 2014 in dva natečaja za šole. To je verjetno posledica različnih izbir pri določanju kriterijev za uporabo teh sredstev. Treba pa je poudariti, da obe špetrski večstopenjski šoli, t. j. šola Dante Alighieri in dvojezična šola Pavel Petričič, namenjata veliko pozornost krajevnim narečjem tako pri rednih dejavnostih kot pri izvajanju projektov, kjer lokalne jezikovne različice niso več le sredstvo za sporočanje, temveč tudi orodje za terenske raziskave in predmet jezikovnega raziskovanja.

Šolska ravnateljica sta nam pojasnila, da se ti projekti delno financirajo s sredstvi deželnih razpisov za izobraževalno ponudbo, delno iz drugih virov. V vrtcih in osnovnih šolah na Bardu in v Tipani potekajo tudi krajši tečaji slovenščine, vedno ob uporabi deželnih sredstev za šolstvo.

Glede odnosa med knjižnim jezikom in lokalnimi narečji čedajski župan meni, »da je v šoli prav poučevati jezik, ki je tudi nacionalni jezik, to pomeni, da je za slovenščino to slovenski jezik, ker to zagotavlja dodatne priložnosti našim učencem, hkrati pa je treba poskrbeti, da se ne izgubi naša tradicija. Pri odgovornem vodenju teh projektov je treba poiskati ustrezno ravnotežje med obema vidikoma: pomembno je spoštovati zgodovino in tradicijo prebivalcev Nediških dolin, hkrati pa je treba razumeti, da se časi spreminjajo in da je treba omogočiti mladim, da se dejansko naučijo določenega jezika.«

10 | Veliko dejavnosti za ohranjanje narečja (publikacije, koncerti, gledališke predstave) izvajajo tudi sama lokalna društva, ki črpajo sredstva tudi iz drugih virov, ki jih predvideva dež. z. 26/2007. To je poudaril tudi predsednik Inštituta za slovensko kulturo: »Lahko rečemo, da so od samega začetka vse dejavnosti naših društev potekale v našem narečju, ki je za nas veliko bogastvo. Zaradi tega ga še vedno uporabljamo v časopisju, gledališču, ki širi našo jezikovno tradicijo, publikacijah, pesmih itd.«

Od dejavnosti, ki so bile financirane leta 2016 in ki večinoma še potekajo, je še posebej zanimiv projekt ***Civiale: po slovensko Čedad***, ki se navezuje tudi na dejavnosti v okviru občine Čedad delujočega okenca za slovenski jezik. V projektu namreč sodelujejo različne javne uprave in društva kakor tudi šole iz Čedada in Nediških dolin, poleg tega pa projekt podpira tudi za turistično ponudbo.

Izhajajoč iz slovenske toponomastike tega mesta, ki je ne poznajo niti njegovi prebivalci, se z intervjuji na terenu na novo odkrivajo stare tržnice in s tem novejša ljudska zgodovina vojvodskega mesteca ter oblikujejo novi turistični itinerariji. Ob sodelovanju učencev raznih šol je bil maja dan »kulturnega orienteeringa«, organizirani so bili vodeni obiski, pripravljene so bili brošura z zemljevidom Čedada in izvlečki intervjujev. Šola Piccoli je na podlagi vsega tega pripravila gledališko predstavo in knjižico za »Mittelgledališče«. Projekt se dopolnjuje z akcijo Somsija Čedad v izložbi.

Čedajski župan pravi, da je ukrep povezan »z odprtjem urada, informativnega okenca in s pobudami, ki lahko tudi na čedajskem območju upoštevajo potrebe slovenske manjšine.«

Obeti in predlogi

Glede bodočih ukrepov so številne ustanove izrazile željo, da bi zagotovili nadaljevanje že začelih projektov: npr. prevoz dijakov iz Nediških dolin v slovenske šole v Gorici, ki ga organizira Zavod za slovensko izobraževanje, ohranitev lokalnih muzejev manjšine, ki jih upravlja Inštitut za slovensko kulturo, ter tečaji rezijanščine v rezijanskem vrtcu in osnovni šoli.

Nekateri intervjuvanci so izrazili željo, da bi občinske uprave med sabo tesneje sodelovale in da bi

A. D. FJK pozorneje spremljala izvedene oziroma izvajane pobude in da bi bila prožnejša.

Tajnik Kmečke zveze je poudaril, da bi morala A. D. FJK oblikovati natančne smernice o sodelovanju med medobčinskimi območnimi zvezami. »Če bomo še naprej delovali kot doslej, t. j. če bomo tako upravljali zadnja razpoložljiva sredstva, bo vsaka zveza objavljala svoje razpise. To za nas ni pravilen način delovanja. Morali bi izbrati nekaj skupnih ciljev in delati zanje, vse tri MOZ bi morale skupaj pripravljati ciljno usmerjene projekte, ki naj se osredotočajo na posamezna območja. Če bomo namreč denar razdeljevali med vse strukture, gotovo ne bomo dosegli dobrih rezultatov. To je torej naš pogled na zadeve, o tem smo večkrat razpravljali tudi v Kmečki zvezi: mora pa tudi A. D. FJK oblikovati smernice za to. To pomeni, da mora tudi dežela opredeliti določene cilje, ki so pomembni za to območje, če se že sami ne znamo odločiti, za katere ukrepe naj se ta denar uporabi.«

Tudi **uradnik bivše Gorske skupnosti za Ter, Nedižo in Brda** je potrdil: »Dodelitev 516.000 evrov za območje od Trbiža do Praprotna ni tako visok znesek, da bi lahko veliko spremenil, vendar je lahko znamenje nekega interesa predvsem za podjetništvo v primarnem sektorju, ki je tudi najbolj kapilarno prisotna stvarnost na tem območju.«

Direktorica Inštituta za slovensko kulturo je dejala, da bi potrebovali sredstva za ohranjanje in nadgradnjo že obstoječih projektov. Najemnine za muzejske prostore so trenutno krite za triletno obdobje, medtem ko prepoved vstopnine traja še pet let po zaključku projekta, skladno s tem, kar je predvideno za evropske projekte. K temu je treba dodati še stroške za osebje, ki skrbi za odprtje muzejev: osebje v Špetru dela trenutno s skrajšanim delovnim časom, v Bardu je osebje zaposleno s pogodbami o sodelovanju, v Kanalski dolini pa bo center postal operativen šele oktobra in zato še nima osebja.

Tudi **predsednik Inštituta za slovensko kulturo** je podal nekaj misli v zvezi s tem: »Srčno upamo, da se bo triletni projekt nadaljeval. Pri teh projektih namreč tvegamo, da po izpeljavi zamrejo. Treba pa je delovati še naprej. Zagotoviti je treba vsaj minimalna sredstva, da se lahko delo nadaljuje, ker se projekti ne razvijajo sami od sebe, vedno je treba narediti kaj več.« Dolgoročni cilj projekta je ustvariti **muzejsko mrežo**, ki mora izpolnjevati vse zahteve deželnega zakona o muzejih ter mora biti ustrezno priznana in financirana. Direktorica je poudarila, da je končni predlog vključitev te mreže v deželno mrežo manjšinskih muzejev ob razširitvi slovenske lokalne mreže in ob sodelovanju z nemškima jezikovnima otokoma Sauris in Timau ter z drugimi kraji v deželi.

Drug projekt, ki bi ga inštitut rad izpeljal v bližnji prihodnosti, je »**Benečija gor in dol**«, ki predvideva integracijo turističnega prevoza izletnikov in kolesarjev v režiji Občine Kobarid z imenom »**Hop on – Hop off**«. Dva minibusa naj bi vozila iz Čedadada po dolinah in se na določenih mestih (npr. na Livku in v Robedišču) srečala z vozili slovenskega projekta za morebitno izmenjavo potnikov in nadaljevanje vožnje po predvideni poti. Itinerarija sta že bila določena (eden vključuje tudi Tersko dolino), projekt pa naj bi se začel poletu 2018. Pobudniki se zavedajo, da sicer ni bil predviden v prvotnem predračunu, in upajo, da omejena fleksibilnost sklada ne bo preprečila njegovega izvajanja, saj bi ta dejavnost krepko podprla lokalni turizem.

Župan iz Naborjeta je pojasnil, da so sredstva, ki jih prejema občina, po večini namenjena razvoju geografskega območja, vendar bi raje videl, da bi bila usmerjena v šolstvo. Vztrajal je, da bi morali uvesti pouk slovenščine v ukovški šoli. Nekatera občinska sredstva so bila uporabljena za razvoj trijezičnega izobraževalnega modela, pilotnega projekta, ki ga bo treba preizkusiti in predstaviti A. D. FJK in ministrstvu za izobraževanje. »Mislim, da bi morali zdaj narediti naslednji korak: poskrbeti, da bo postal pouk slovenskega in nemškega jezika stalnica v učni metodologiji vsaj v ukovški šoli.«

Ravnatelj večstopenjske šole na Trbižu je pojasnil, da je »zamisel o vsaj trijezičnem pouku na tem območju spet aktualna,« in omenil tudi Občino Naborjet, ki »se zelo zavzema za to, da bi imela na svojem območju trijezično šolo, in je financirala nekakšno eksperimentiranje s strokovnim

svetovanjem«. Tudi v Trbižu govorijo o tem, da bi v kratkem uvedli jezikovne učne module, obenem pa nameravajo oblikovati mednarodni znanstveni odbor v sodelovanju z avstrijsko, slovensko in vidensko univerzo. Ravnatelj je prepričan, da bo lahko dejavnost spet stekla, vendar potrebuje potrditev pristojnega ministrstva, »da ne bi obviseli na tanki niti, ki je odvisna od finančnih sredstev« in dobre volje. Zamisel je bila deležna veliko zanimanja in v kratkem naj bi bil pripravljen podrobnejši načrt za njeno izvedbo.

Učiteljica iz Rezije, ki je z učiteljico glasbe učila rezijanščino v osnovni šoli in vrtcu, je predstavila učne razmere, ki se še niso povsem izoblikovale, saj še vedno pogrešajo didaktično gradivo in zadostno število ur pouka. Šola želi okrepiti prisotnost rezijanščine s projektom likovne vzgoje v rezijanščini, ki je bil tudi že vključen med predloge, s katerimi se je šola prijavila na deželne razpise na področju izobraževalne ponudbe.

Glede sredstev za Rezijo je **predstavnica kulturnega društva Muzeo od tih rozajanskih judi/Muzej rezijanskih ljudi/Museo della Gente di Val Resia** izrazila zadovoljstvo nad sodelovanjem z A. D. FJK in opozorila na problem rezijanske pisave, ki bi ga bilo treba čim prej rešiti. Zaenkrat še ni enotnega modela, ki bi ga sprejela celotna rezijanska skupnost. Učiteljica, ki poučuje rezijanski jezik, je tudi izpostavila določeno zadržanost staršev do poučevanja rezijanske pisave, saj bi raje videli, da bi se pouk omejeval le na ustni pristop. Po županovem mnenju so vzrok za to razhajanja glede zapisovanja (po načelu »torej raje nič«). Župan sicer misli, da pisava, ki jo je predlagal občinski svet, ustreza zahtevam velike večine občanov, in opozarja, da je sam Steenwijk, avtor rezijanskega pravopisa, v svojih zgodnjih razpravah dopuščal določene dvome.

Sklepi

12

Za zaključek lahko **povzamemo nekaj prioritarnih nalog**, ki jih bo treba izvesti v prihodnje:

- optimizirati nakazila sredstev, ki jih predvideva 20. čl. in ki bi jih bilo treba po možnosti povečati ali dopolniti glede na skupne cilje celotnega območja;
- omogočiti večjo fleksibilnost pri izvajanju projektov, predvsem ko se lahko vanje vključijo inovativni ali dopolnilni elementi, ki sprva niso bili predvideni;
- okrepiti dejavnosti v šolah (ob upoštevanju dejstva, da so se v zadnjih letih drastično zmanjšala tudi nacionalna sredstva za šole, ki jih predvideva z. 482/99), da bodo postale učinkovitejše;
- odzvati se na zelo občuteno potrebo po trijezičnem pouku v Kanalski dolini s stabilno in trajno sistemsko rešitvijo, ki naj predvideva usposobljene učitelje za poučevanje in rabo lokalnih jezikov.

Nazadnje bi poudarili, da se moramo izogibati dodeljevanju sredstev vse povprek. Bolje je, da namenimo razpoložljiv denar najkoristnejšim projektom, kot se je že zgodilo leta 2016.

Sklepna opomba:

Pisanje referata smo končali 30. septembra 2017 in zaradi tega ne upošteva dogodkov, ki so se morebiti zgodili po tem datumu.

Opombe:

1 Za slovensko poimenovanje mesta ali pokrajine Udine sta v rabi dve različici; poleg tu uporabljene Viden je namreč razširjena in ustaljena tudi oblika Videm. Dvojnost se prenaša tudi na izpeljane pridevnike.